

Nr 1054

Av herr Karlsson i Huddinge m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 95, ang. riktlinjer för jordbrukspolitiken m. m.

(Lika lydande med motion nr 858 i Första kammaren)

1960 års jordbruksutrednings förslag, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition 95 om riktlinjer för jordbrukspolitiken, går i korthet ut på:

1. En viss nedbantning av jordbruksproduktionen till vad som behövs som minimum för självförsörjning i händelse av krig och avspärrning (beredskapsalternativet).

2. Upprätthållandet av en sådan produktionsvolym medelst en prisnivå som starkt — och i praktiken i stegrad grad — avviker från världsmarknadens (högprislinjen).

Upprätthållandet av en svensk jordbruksnäring av större omfattning göres till i huvudsak en beredskapsfråga och kostnaderna härför blir härigenom på sätt och vis en del av försvarsbudgeten.

Visserligen förutsätter utredningen en viss fortsatt rationalisering inom jordbruksproduktionen och föreslår också viss ökning av de rätt blygsamma statliga stödåtgärderna härför. Något egentligt perspektiv om avsevärt större lönsamhet och konkurrenskraft hos näringen har emellertid de sakkunniga icke ansett sig kunna teckna. Detta synes oss vara en följd av att utredningen inte gått in för att allsidigt analysera olika tänkbara produktionsförutsättningar med utgångspunkt från förhandenvarande utvecklingstendenser i fråga om jordbruksteknik och driftsformer liksom också möjliga förändringar av jordbrukspolitikens mål och medel. Utöver en viss anpassning av jordbrukspolitiken till nya förhållanden lämnar utredningen jordbrukets kardinalproblem om lönsamhet och prisnivå därhän bakom beredskapsjordbrukets ridå.

Den animaliska produktionen

Utvecklingen av jordbruksproduktionens tekniska förutsättningar måste obevekligen bli bestämmande för jordbrukets driftsformer. Det var länge sedan varje lantbrukare själv malde sin spannmål men det är mindre än en mansålder sedan smör- och ostframställningen på allvar flyttade över från lantmannahemmen till moderna, gemensamhetsägda storföretag. Ungefär samtidigt gick det samma väg med slakten. Förädlingsarbetet har på relativt kort tid förvandlats från hantverk till storindustri.

Vad blir då nästa »språng» i utvecklingen? Blir det måhända stordrift i fråga om vegetabilieprodukternas förädling i form av animalisk produktion? »Fläskfabriker» finns redan och liksom många stora hönsier utan direkt anknytning till annan jordbruksproduktion. »Mjölkfabriker» av samma karaktär saknas dock ännu praktiskt taget.

Att dylika driftsformer ännu har en begränsad omfattning synes främst bero på att så länge småbruken finns så finns också gamla djurstallar och inte minst billig arbetskraft. Småbrukarna måste, för att över huvud taget få någon egentlig försörjning, låta växtgrödorna gå genom djurkropparna, hur orationell och föga lönande denna produktion än är. Småbruket slås nu ut i massomfattning även om det ännu svarar för ett stort överskott av animalieprodukter, ett överskott som i sin tur också hämmar andra driftsformer.

Vad kommer då att inträffa när småbruket till stor del försvunnit, vilket alla tycks anse vara ett relativt näraliggande perspektiv? Vad inträffar då överskottsproduktionen ersätts med underskott? Nya djurstallar blir säkert inte särskilt räntabla på familj jordbruk även om dessa kommer att få normjordbrukets arealer. Man kan säkerligen också räkna med att starkt utökade arealer för familj jordbrukare kommer att betyda ett minskat intresse för den slitsamma animalieproduktionen, som innebär stora investeringar i byggnader och djur, orimlig arbetstid och frånvaro av semester.

Animalieproduktionen svarar för cirka $\frac{4}{5}$ av den svenska jordbruksproduktionens värde. Jordbruksutredningen borde, enligt vår mening, ingående ha analyserat vad som kommer att hända med denna huvudsakliga del av jordbruksnäringen efter det att småbruken försvunnit. Vilka driftsformer kan här tänkas, under vilka allmänt-ekonomiska förutsättningar kan animalieproduktionen fortsätta och i vilken tillnärmelsevis omfattning beträffande olika produkter?

Av tillgängligt material, delvis citerat i propositionen, framgår att animalieproduktionen är förhållandevis minst subventionerad. I procent av importvärdet var sålunda förra året införselavgiften för smör 39, för fläsk 417, för nötkött 86, medan den för vete var 130 och för socker 306. Inga som helst uppgifter och beräkningar föreligger beträffande vilka animaliepriser som vore möjliga under förutsättning av foderpriser som inte som nu dikterades av upptrissade inhemska spannmålspriser utan av faktiska priser på den internationella marknaden.

Jordbruksutredningen liksom jordbruksministern utgår a priori från att vi i händelse av avspärrning bör vara säkrade ett minimum av vegetabilisk produktion. Varför betraktas denna utgångspunkt som självklar? Spannmål och fodermedel kan lagras nästan hur länge som helst vilket däremot inte gäller animaliska livsmedel.

Det vore, enligt vår mening, riktigt att redan nu ta sikte på en lågprislinje på i vart fall vegetabiliska produkter, varigenom produktionskostnaderna för animalier, som svarar för en stor del av en normalfamiljs livs-

medelsbudget, väsentligt skulle minskas. Tillsammans med nya driftsformer, som förut antytts som sannolika, skulle ett nytt perspektiv kunna öppnas för svensk livsmedelsproduktion.

Vi skall inte här närmare gå in på de frågor som torde belysas i samband med en utredning av spörsmålet om animalieproduktionens framtid i vårt land, såsom förutsättningarna för billigt grovfoder, billig betesdrift liksom nedbringandet av såväl arbetskrafts- som byggnadskostnader vid verklig stordrift osv. En fråga av stor vikt är också under vilka förutsättningar stordriften även på detta område kan tänkas i kooperativa former.

Hög- eller lågprislinje

Vi anser det vara högst olyckligt med en fortsatt fastlåsning vid det nuvarande höga och ständigt ökande gränsskyddet på jordbruksprodukter. Som anföres i propositionen har sedan 1956 det genomsnittliga gränsskyddet på jordbruksprodukter stigit från ungefär 30 till för närvarande ca 74 % av importvärdet. Denna prispolitiska linje fördyrar väsentligt, som redan anförts, den animaliska produktionen. Det står vidare klart att en liberalisering av det internationella varuutbytet även i fråga om livsmedel förr eller senare måste komma till stånd, vilket också jordbruksministern förutsätter. Allra först borde en sådan genomföras mellan de nordiska länderna med sikte på en gemensam nordisk marknad även i fråga om livsmedel.

Mest väsentligt är emellertid att en lågprislinje är mera rättvis ur social synpunkt. Som konsumentrepresentanterna i jordbruksutredningen framhållit är lågprislinjen »den förmånligare för de lägre inkomstlagarna som använder en betydande del av sin inkomst till livsmedel».

Utredningens och regeringens prispolitiska perspektiv, som inte utlovar några lägre livsmedelspriser vare sig absolut eller relativt, är inte ofrånkomligt. Utöver vad vi anført beträffande förutsättningarna för fortsatt animalisk produktion vill vi framhålla som vår uppfattning att också för den vegetabiliska produktionen de strukturella frågorna är avgörande. Naturligtvis förutsätter vi inte att en lågprislinje bör utesluta varje statligt produktionsstöd speciellt under en övergångsperiod. Men detta stöd borde i första hand utgå för att radikalt förstora produktionsenheterna, befördra nya driftsformer och rationalisering.

Gränsskyddet beräknas kosta konsumenterna omkring 2 miljarder per år. Om bara en mindre del av denna summa användes för här nämnda ändamål skulle jordbruksnäringen i vårt land snabbt kunna få ett verkligt perspektiv och föras ur den onda cirkel den hamnat i.

Den vegetabiliska produktionen

Av flera tecken att döma — jordbrukets tekniska utveckling och den faktiska krisen inom den nuvarande animalieproduktionen — kommer familj jordbruket, i form av en- och tvåfamiljsjordbruk, att ha bästa förut-

sättningar att fortbestå inom den vegetabiliska produktionen. Även under traktorers och skördetröskors betingelser synes denna jordbruksform kunna hävda sig. Förutsättningarna är tillräckligt stora arealer, som kan ta i anspråk all arbetskraft, tillfredsställande arrondering samt specialisering på särskilt lämpliga kulturer.

Som framgår av jordbruksutredningens material tycks den inte ha tagit intryck av tillgängligt material om den pågående löskopplingen av vegetabilieproduktionen från den tidigare obligatoriska samhörigheten med framställningen av animalier. Men är »kreaturslösheten» en tillfällighet vid medelstora och större gårdar. Om den, som vi velat antyda, är uttryck för en tekniskt betingad utvecklingsprocess måste frågan om förstoringen av familj jordbruken ställas på ett annat sätt än hittills. Om jordbruken som kombinerade produktionsenheter alltmer kommer att avlösas av specialiserade sådana är det uppenbart att den strukturella nydaningen ställs inför uppgifter av en helt annan storleksordning än tidigare.

Jordbruksministern uppger i propositionen att jordbruksföretagens genomsnittliga storlek de senaste 20 åren ökat från 12 till 16 ha. Det är alltså resultatet av allt arbete med yttre rationalisering under två årtionden! Var och en måste med hänvisning till nuvarande jordbrukstekniska förhållanden medge att detta är ett misslyckande.

Orsakerna till denna långsamhet i fråga om den strukturella omvandlingen är att söka på flera områden. Det är fråga om brist på kapital, och särskilt billigt sådant, hos jordbrukare som i och för sig önskar förstora sina jordbruk. De statliga stödåtgärderna, mest i form av kreditgarantier, har varit helt otillräckliga. Särskilt under en omställningsperiod, då en jordbrukare kanske bör förvärva 50—75 tunnland jord, behövs stora krediter och därtill billiga och inte bara i fråga om jordköp utan också driftslån för att anskaffa den maskinpark som behövs för att bruka de utökade arealerna. Först efter en övergångsperiod kan den större produktionsenheten bli rationell och ägnad att ge en bättre förräntning.

En annan orsak är bristen på tillskotts jord, som ibland beror på icke-jordbrukares obenägenhet att avyttra för rationalisering behövlig jord på grund av kapitalplaceringsmotiv. Det utökade sterbhusägandet av samma skäl utgör också ett hinder. Som några reservanter i jordbruksutredningen påpekat har utredningen tagit för löst på frågan om en ökad rörlighet i markdispositionen som en förutsättning för snabbare storleksrationalisering. För oss synes en radikalt ändrad jordlagstiftning vara påkallad, som på ett helt annat sätt än nu möjliggör att medelst expropriation och på annat sätt disponera jordbruksjord för rationaliseringsändamål.

Storleken av jordbruk med inriktning på växtodling som huvudsaklig inkomstkälla måste bli en helt annan än som förutsattes både 1947 (10—20 ha) och i senare riksdagsbeslut beträffande familj jordbruk. Säkerligen borde minst 50 ha sättas som undre gräns. Därigenom skulle förutsättningar skapas för en extensiv produktion där mindre inkomster — men också

mindre utgifter — per arealenhet kompenseras genom större arealer. Väsentligt större arealer per brukningsenhet och specialisering synes oss möjliggöra ett bibehållande av svensk vegetabilieproduktion på för jordbruksproduktion tjänlig mark i vårt land även med lägre priser än nu. Också på detta område har emellertid jordbruksutredningen avstått från att mera grundligt penetrera förhållanden och förutsättningar.

Vad som borde utredas är alltså förutsättningarna för en anpassning av den svenska vegetabilieproduktionen till internationell prisnivå, främst i fråga om foder för animalieproduktionen, oljeväxter, potatis och, i viss mån, brödspannmål. Vilka följder kan en sådan anpassning innebära för jordbruket i sin helhet och vilket statligt stöd kan tänkas behövt för att upprätthålla en produktionsnivå som från olika samhällsliga synpunkter kan anses önskvärd. Undersökningen borde givetvis utgå från ur växtodlingssynpunkt rationella driftsenheter. Vidare borde en plan utarbetas för att med hjälp av ett starkt utökat statligt ekonomiskt stöd samt åtgärder på jordlagstiftningens område påskynda jordbrukets strukturella omdaning.

Sammanfattning

Det finns också andra motiv än de förut anförda för övergång till en lågprislinje för livsmedel. Sverige är ett utpräglat industriland med stor export och ett väsentligt beroende av internationella prisetförhållanden.

Övergången till en lågprislinje kommer att få omfattande konsekvenser för konsumenterna och för jordbruksnäringen. Som vi redan framhållit kommer den animaliska produktionen — sett isolerat — att gynnas genom väsentligt lägre foderpriser och minskat behov av gränsskydd. Vegetabilieproduktionen kommer emellertid att utsättas för påfrestningar, särskilt som gränsskyddet där är väsentligt högre. Dämpningen av dessa är en fråga om en snabb och radikal strukturomdaning av brukningsenheterna. Strukturomvandlingen står i all sin obeveklighet på dagordningen inom hela näringslivet. Statsmakterna och samhället engageras alltmer — ekonomiskt och i viss mån via lagstiftningen. Jordbruket kan inte stå utanför denna process. Det måste betraktas som en oskiljaktig del av hela landets ekonomi.

Vad vi åsyftar är kort och gott en ny jordbruksutredning från delvis andra utgångspunkter än de som angavs i direktiven 1960. Det är övergång till lågprislinjen, med dess konsekvenser på olika områden som här angetts, samt en resolut insats av statsmedel för en snabb omdaning av jordbruksstrukturen och befordrandet av nya driftsformer. Allt med utgångspunkt från vad som kan anses riktigt med hänsyn till hela folkhushållningens situation.

Vi har noterat vad jordbruksministern framhållit i propositionen om produktionsformerna inom jordbruket: »Även om familj jordbruken enligt min bedömning för överskådlig tid kommer att dominera inom det svenska

jordbruket, anser jag att statens medverkan i arbetet med jordbrukets rationalisering i princip bör avse nybyggnad av effektiva jordbruksföretag utan begränsning till någon företagsform. Det är vidare enligt min mening av stor vikt att rationaliseringsarbetet särskilt främjar specialisering och övergång till drift i större skala inom jordbruksproduktionen. Erfarenheterna visar nämligen att sådana driftsformer ger rationaliseringsvinster som kan komma både producenter och konsumenter till godo.»

Denna fördomsfria hållning i fråga om olika driftsformer inom jordbruket sammanfaller med vår uppfattning.

De olika praktiska förslag som ställts i regeringens proposition betraktar vi som åtgärder för dagen men tyvärr öppnar de inte någon egentlig framtid för svensk jordbruksnäring. Vi betraktar dem emellertid i allmänhet som framsteg jämfört med nuvarande statliga rutinbestämmelser.

De föreslagna stödåtgärderna för jordbrukets rationalisering är synnerligen otillräckliga, för att inte säga betydelselösa, och har prutats ned även i förhållande till utredningens i sig själva blygsamma propåer. Särskilt otillfredsställande synes oss vara det otillräckliga stödet åt den yttre rationaliseringen.

Avvecklingen av småbruksstödet och dess förvandling till avgångsvederlag under vissa förutsättningar kan vi med en viss tvekan acceptera. Vi anser emellertid att samhället här borde vara generösare och mycket väl kunde ge ett verkligt avgångsvederlag, allra helst som denna ersättningsform vunnit stor omfattning inom andra näringsgrenar. Vi avstår emellertid här från att nu ställa konkreta tilläggsyrkanden.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om riktlinjer för jordbrukspolitiken måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig utredning angående

a) övergång till en lågprislinje för jordbruksprodukter och en i första hand gemensam nordisk livsmedelsmarknad;

b) konsekvenserna härav för såväl den animaliska som vegetabiliska produktionen;

c) åtgärder för att på olika sätt befordra nya driftsformer inom jordbruksproduktionen och en snabb strukturell omdaning av jordbruket.

Stockholm i maj 1967

Erik Karlsson (k)

i Huddinge

Henning Nilsson (k)

i Gävle

Gunvor Ryding (k)

Axel Jansson (k)

Sven Hector (k)

Gustav Lorentzon (k)

C. H. Hermansson (k)

Gösta Andersson (k)

i Luleå